

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ TASHKILOTLARIDA TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI

Sharopova Gulchehra Bobojonovna

Buxoro viloyati Buxoro tumani DMTT-29 direktori

Аннотация. Bu maqolada maktabgacha ta'lim tizimida olib borilayotgan o'zgarishlar, islohotlar va innovatsion yondashuvlar va ta'lim samaradotligini oshirish haqida aytib o'tilgan. Bundan tashqari ta'limda pedagog tarbiyachi, muallimlarning o'rni samarali ta'lim tizimi tajribasi haqidagi ma'lumotlar keltirilgan.

Аннотация. В данной статье говорится об изменениях, реформах и инновационных подходах в системе дошкольного образования и повышении эффективности образования. Кроме того, о роли педагогов и учителей в образовании дается информация об опыте эффективной системы образования.

Abstract. This article talks about the changes, reforms and innovative approaches in the preschool education system and improving the effectiveness of education. In addition, the role of pedagogues and teachers in education is given information about the experience of an effective educational system.

Kalit so'zlar: ta'lim tizimi, samaradorlik, bolalar, pedagog tarbiyachi, ta'lim jarayonlari, O'yin kompetensiyasi, bilish kompetensiyasi, o'yinli mashg'ulotlar.

Ключевые слова: образовательная система, эффективность, дети, педагог, образовательный процесс, Игровая компетентность, познавательная компетентность, игровая деятельность.

Key words: educational system, efficiency, children, pedagogue, educational processes, Game competence, cognitive competence, game activities.

O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tizimini tubdan isloh qilish bo'yicha keng ko'lamdagi ishlarning amalga oshirilishi natijasida bugungi kunda mamlakatimiz maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ilmiy va pedagogik tarkib tubdan o'zgarmoqda, zamonaviy o'quv-dasturiy asosga, moddiy-texnik bazaga ega bo'lgan ta'lim maskanlari sifatida bolalarni maktab ta'limiga sifatli va samarali faoliyatlar orqali tayyorlanmoqda. Pedagogik jarayon maqsadining asosiy obyektlari sifatida ta'lim muhiti, ta'lim oluvchilar faoliyati, pedagogik jamoa va bolalarning individual xususiyatlari ajralib turadi. Pedagogik jarayon amalga oshirish ta'lim muhitini shakllantirish, maktabgacha yoshidagi bolalar faoliyatini tashkil etish, pedagogik jamoani yaratish, shaxsning individual xususiyatlarini rivojlantirish kabi ijtimoiy-pedagogik vazifalarni hal qilish bilan bog'liq bo'ladi. Pedagogik faoliyatning eng asosiy xususiyatlaridan biri uning birgalikdagi xususiyatidir. Bu esa pedagogni va u o'rgatgan, tarbiyalay-digan, rivojlantiradigan kishini o'z ichiga oladi. Ushbu faoliyat pedagogning o'zini o'zi anglashini va uning talabini o'zgartirishdagi maqsadli ishtirokinining tayyorgarlik, tarbiya, rivojlanish, ta'lim darajasini birlashtiradi. Jahon pedagogik fani va amaliyotida ta'limni tashkil etishning turli shakllari mavjud. Jamiyat rivojining har bir yangi bosqichi ta'limni tashkil etishga o'z ta'sirini o'tkazadi. Ayni vaqtda ta'limning quyidagi shakllari ajratib ko'rsatiladi: individual, individual-guruhli,

auditoriyadan tashqari, MTT va MTTdan tashqari. Maktabgacha ta'lim tashkiloti pedagog xodimlaridan keng bilimdonlik, puxta amaliy tayyorgarlik, yuksak pedagogik mahorat, kompetentlik va ijodkorlik talab etiladi. Maktabgacha ta'lim jarayonida insonparvarlik omilini ta'minlaydigan tarbiyachilarning shaxsiy sifatlariga quyidagilar kiradi: amimiylik, talabchanlik, haqqoniylik, halollik, mehribonlik, xushmuomalalik, kamtarlik va hokazo. Ushbu sifatlar tarbiyachinmg bolalar uchun ahamiyatini belgilashi kerak. Zero, shaxsiy sifatlar o'qitish va tarbiyalash mahoratiga ta'sir ko'rsatishi tabiiy.

Ular pedagoglarni qamrab olishi, pedagoglar faoliyatini tashkil etishi, jamoaviy va individual shakllarining nisbatlari, mustaqilligi darajasi va o'qish jarayoniga rahbarlik qilish xususiyatlari kabi belgilariga ko'ra quyidagi uch asosiy turga ajratiladi:

- individual;
- mashg'ulotli;
- o'yinlar

Qadim zamonlarda mavjud bo'lgan oqitishning eng qadimgi shakli ta'limning individual shakli hisoblanadi. Hayotiy tajribalarni ajdodlardan-avlodlarga uzatish ibtidoiy jamiyatda yuzaga kelgan. Yozuv paydo bo'lishi bilan qavm boshlig'i turli belgilar yordamida o'zining tajribalarini yoshlarga o'rgatgan. pedagog va o'quvchining bevosita va individual aloqasiga misol sifatida repetitorlikni ko'rsatish mumkin. O'qishni tashkil etishning individual shakli antik davr va o'rta asrlarda yagona usul bo'lgan, undan ba'zi mamlakatlarda 19 asrgacha keng foydalanilib kelingan. Respublikasining mustaqillikka erishishi maktabgacha ta'lim tashkilotlarining oldiga - yangi demokratik davlatning fuqarolarini shakllantirishdek muhim vazifani qo'ygan edi. Bu esa hozirgi kunda maktabgacha ta'lim tizimida zamon talabiga javob beradigan kadrlarni nazariy bilimlar bilan bir qatorda jahon andozalariga mos holatda tayyorlash, ularning malakasini oshirish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Shu bilan bir qatorda maktabgacha ta'limni isloh qilishning asosiy shartlaridan birmahallan fazilatlariga ega, insoniy fazilatlarni o'zida mujassamlashtirgan, yetuk kasb egasi sifatida faoliyat yuritayotgan mutaxassislar avlodini yetishtirishni talab qiladi. Individual ta'lim bir qator afzalliklarga ega, shuning uchun bu usuli bizning davrimizgacha repetitorlik shaklida saqlanib qolgan. Uning ustunligi o'quv faoliyati mazmuni, metodi va suratini to'la individualashtirish, aniq bir masalani hal etishda uning har bir harakati va operatsiyalarini kuzatib borishga imkon berishidan iborat. Individual ta'lim bolaning yuqori pedagogik malakaga ega bo'lishini talab etadi. Individual o'qitishning ustunliklari bilan bir qatorda bir qator kamchiliklari ham mavjud bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

- vaqtning tejamli emasligi;
- tarbiyachi pedagog ta'sirining cheklanganligi (pedagogning vazifasi pedagogga topshiriq berish va uni bajarilishini tekshirishdan iborat);
- boshqa pedagoglar bilan hamkorlikda ishlash imkoniyati cheklanganligi (bu holat ijtimoiylashishi jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi);
- jamoada ishlash tajribasining shakllanmasligi.

Individual-guruhli shaklining mazmuni mashg'ulotlarni tarbiyachilar bir bola bilan emas, balki tayyorlik darajasi turlicha bo'lgan teng yoshdagi bolalar guruhi bilan olib borishidan iborat edi. Pedagog navbat bilan har bir boladan o'tilgan materialni

soʻraydi, yangi savollarni tushuntiradi, mustaqil ishlash uchun individual topshiriqlar beradi, qolgan bolalar oʻz ishlari bilan shugʻullanadilar. Mashgʻulotlarni bunday tashkil etishda, bolalar mashgʻulotlarga yilning turli davrlarida hamda kunning turli vaqtlarida kelishlari mumkin boʻlgan. XX asr 20-yillarida maktab ishlari Ilmiy tekshirish instituti taʼlimning loyihalari tizimini targʻib qila boshladi. Uni amerikalik U.Kilpatrik ishlab chiqqan. Oʻqitish bu tizimning mazmuni pedagog xodimlarning oʻzlari loyiha ishlari mavzuni tanlab olishlaridan iborat. Hozirgi kunda MTTlarida faoliyatlar “Ilkqadam” davlat oʻquv dasturi asosida olib boriladi. Bu oʻrinda shuni aytish joizki, bolalar faoliyatida asosiy oʻrinni oʻyin tashkil etadi. Yaʼni har birtarbiyachi faoliyatlarni oʻyin orqali tashkil etib, bolaga taʼlim –tarbiyaviy jarayonni tashkil etsa, bola mavzuni tez anglab oladi, hamda unda jamoa boʻlib ishlash, tengdoshlar bilan fikr almashish va ular bilan doʻstona munosabatda boʻlish tuygʻulari shakllanadi. Bu jarayonda tarbiyachining mahorati asosiy oʻrin egallaydi. Chunki mashgʻulot paytida tarbiyachi bolaning nutqiga, xarakteriga, kayfiyatiga qarab bolalarga faoliyat materiallarini boʻlib berishi lozim. Bundan tashqari tarbiyachi bolalarni tabiat bilantaniqtirish, tabiat bilan hamkorlikda ishlash, mehnat tarbiyasiga oʻrgatish va boshqa bir qator jihatlarga eʼtibor qaratishi lozim. “Ilk qadam” davlat oʻquv dasturida bolaning komil shaxs sifatida oʻsib, kamol topishi, oila va MTTlarning hamkorlikda ish olib borilishi aytib oʻtilgan. Bundan tashqari “Ilk qadam” oʻquv dasturining 3-bobida bola rivojlanishida kompetensiyaviy yondashuv keltirilgan. Yaʼni kompetensiya bolaning bilim koʻnikma, malaka va qadriyatlar majmuidir. MTTlarda bolalar quyidagi kompetensiyalar boʻyicha shakllantiriladi:

➤ Kommunikativ kompetensiya–muloqot vositalaridan turli vaziyatlarda foydalana bilish koʻnikmasi.

➤ Oʻyin kompetensiyasi – bolaning oʻyin jarayoni va uni tashkil qilishda bilim va koʻnikmalardan ijodiy foydalanishi. Oʻquv tarbiyaviy faoliyat uchun asos hisoblanadi.

➤ Ijtimoiy kompetensiya – hayotiy vaziyatlarda kattalar va tengdoshlar bilan muloqotda axloq qoidalari va meʼyorlariga rioya qilgan holda oʻz inittutish mahorati

➤ Bilish kompetensiyasi – atrofdagi olamni ongli ravishda idrok qilish va olingan bilim, koʻnikmamalaka va qadriyatlardan oʻquv va amaliy vazifalarni hal qilish uchun foydalanish koʻnikmasi. Shuning uchun hambolaning kompetensiyalarini rivojlantirish lozim.

Yaʼni tarbiyachi doim izlanuvchan tadqiqotchi boʻlishi lozim. Konfutsiy aytganidek, “Eskini oʻzlashtirgan va yangini tushunishga qodir insongina tarbiyachi boʻla oladi”.

Yurtimiz jadal surʼatlarda rivojlanib borayotgan bu davrda, uning gullab-yashnashi, rivojlanishi, farovonligi uchun oʻz kasbining mohir mutaxassisi boʻlmish, yosh kadrlarimizning oʻrni muhim ahamiyatga egadir. Shunday ekan, maktabgacha va boshlangʻich taʼlim orasidagi koʻprikn mustahkamroq qilib qurishimiz, taʼlimning sifat samaradorligiga innovatsion yoʻllar orqali erishishimiz lozim. Buning uchun pedagoglardan juda katta masʼuliyat talab etiladi.

Maʼlumki, oʻquv mashgʻulot jarayonida qoʻllaniladigan pedagogik va informatsion texnologiyalar bir necha turlarga boʻlinib, ulardan eng muhimi — kompyuter texnikasi vositalari yordamida taʼlim berishdir. SHundan kelib chiqib, elektron mashgʻulotlar, mashgʻulot ishlanmalari va elektron oʻyinlar orqali ham taʼlim

samaradorligini oshirish mumkin. Hozirgi kunda sinovdan o'tgan maxsus axborot vositalari: kompyuter texnikalari, audio va video vositalari qatoriga kelib qo'shilgan elektron ta'lim resurslari, virtual stendlar, animatsiyali dasturlar vositasida dars mashg'ulotlarini olib borish talabalar tomonidan dars mashg'ulotlarini o'zlashtirishlariga samarali natijalar berib borishi tayindir.

Raqamli ta'lim resurslari yordamida mashg'ulotlarni tashkil etish jarayoni, bunda bolaning olayotgan bilimlarini na faqat eshitish, balki ko'rish sezgilari orqali ham qabul qilishlari va tushunchalarning g'oya va mazmunini chuqur anglab etishlariga samarali yordam beradi. Qator mualliflar tomonidan turli elektron o'qitish vositalari yordamida mavzularning yoritilishni joriy etib borilayotganligi, bunda bolalarning bilim saviyalarining oshib borayotganligini bevosita ishonch hosil qilish mumkinki, bu usullarning yanada takomillashtirilishi, yuqori pog'onaga olib chiqish kabi zaruratlar oldindan ko'rib, shu yo'sinda ta'lim va tarbiya jarayonini tashkil etish har bir rahbar hamda pedagogning dolzab vazifasi bo'lishi talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.V.Grosheva, L.G.Yevstafeva, D.T.Maxmudova, Sh.B.Nabixanova, S.V.Pak, G.E.Djanpeisova "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi T:2018.1-81-b;
- 2.F.Qodirova, SH.Toshpo'latova, M.A'zamova. "Maktabgacha pedagogika".- T., "Ma'naviyat".3.Sh.
3. A.Sodiqova "Maktabgacha pedagogika" . "Tafakkur sarchashmalari" T.:2013
4. N.M.Qayumova "Maktabgacha pedagogika". "TDPU" nashriyoti T.:2013
- 5.Usmonov M. Interaktiv elektron o'quv kurslar — o'qitish faoliyatining yangi vositasi sifatida. // "Xalq ta'limi" jurnali, 2013, 5-son.
- 6.Xomidova, Dilorom Maktabgacha la'limda pedagogik jarayonlarni loyihalashtirish: o'quv qo'llan-ma / Dilorom Xomidova. - Namangan: "Usmon Nosir media" nashriyoti, 2023 - 280 b.